

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

«حیات طیبه از دیدگاه المیزان»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین الحاج آقای اسد الله جمشیدی

استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین الحاج آقای حسن نیازی

نگارنده:

غلام محمد فخر الدین: ۱۲۵۵۵۳

تقديم:

به ارواح پاک و مطهر چهارده معصوم بویژه منجی عالم بشریت حضرت بقية الله الاعظم روحی له الفداء و کریمه اهلبيت حضرت فاطمه معصومه و به روح ملکوتی امام راحل که در حقیقت مجدد اسلام ناب می باشد و به روح شهید راه حق و ولایت، مظلوم سید عارف حسین الحسینی رهبر فقید شیعیان پاکستان و به کلیه شهداء راه اسلام و ولایت.

تقدیر

بعد از حمد و سپاس به درگاه خدای متعال که به انسان عقل و هوش و اراده و اختیار عطا فرمود و سلام و درود بی پایان بر پیامبران الهی به ویژه بر خاتم پیامبران و جانشینان معصومش و طلب مغفرت و علو درجه برای تمام علماء و دانشمندانی که ما را با بیان و قلم شان در فهم معارف یاری رسانده اند؛ بویژه مرحوم مغفور علامه آیه الله سید محمد حسین طباطبایی رضوان الله تعالی علیه که از سفره گشاده ایشان بهره مند شدیم.

بر خود لازم می دانم از راهنمایی و ارشادات صمیمانه اساتید گرانمایه حجة الاسلام و المسلمین محقق گرانقدر آقای الحاج اسد الله جمشیدی حفظه الله و حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای الحاج حسن نیازی حفظه الله که با گشاده رویی بنده را گام به گام در این تحقیق کمک فرموده اند و با راهنمایی و مشاورت های ارزشمند خود این نوشته را آراسته اند، و حقیقتاً با برخورد مهر آمیز و کریمانه آن اساتید بزرگوار هنگام مراجعه های همیشگی بنده باعث تقویت روحی ام در طول تحقیق شدند، و همچنین از ریاست محترم جامعة المصطفی بویژه مدیر محترم مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی و دست اندرکاران امور پایان نامه و اساتید محترم گروه علمی قرآن و حدیث مدرسه مبارکه حجتیه که بستر رشد و کمال طلاب را فراهم نموده اند سپاس گزاری نمایم. همچنین از برادر محترم آقای علیرضا مظفری که مسئولیت تایپ و صفحه بندی این پایان نامه را بعهدہ گرفتند تشکر و قدردانی می نمایم.

در پایان از همسر و فرزندانم که در دوران پایان نامه نویسی سختیهای زیادی را متحمل شده اند قدردانی می نمایم و برای همه از خداوند متعال رستگاری و فلاح آرزو می نمایم.

چکیده

موضوع رساله «حیات طیبه از دیدگاه المیزان» است مسئله حیات طیبه برای انسان از نظر قرآن دارای اهمیت فوق العاده‌ای می‌باشد این پژوهش عهده دار بررسی موضوع فوق از دیدگاه تفسیر شریف المیزان می‌باشد که در پنج فصل مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل اول بعد از طرح مسأله به بیان کلیات و مفاهیم کلیدی و معرفی اجمالی مرحوم علامه طباطبایی و المیزان پرداخته شده است در توضیح مفاهیم کلیدی واژگان حیات، طیب و حیات طیب مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم نظر علامه طباطبایی در باره حقیقت حیات طیبه و ویژگیها و آثار آن مورد بررسی قرار گرفت. مرحوم علامه مدعی است که انسان مؤمن بوسیله ایمان و انجام عمل صالح در همین دنیا به حیاتی جدید و برتر می‌رسد که آن حیات متفاوت با زندگی عمومی انسانهای دیگر است مرتبه آن حیات جدید بالاتر و قوی‌تر است نایل شدگان به این مرحله از حیات حقیقت اشیاء را چنانکه هست درک و مشاهده می‌کنند و دیگران این توانایی را ندارند. علامه طباطبایی درباره ویژگی های این مرحله از حیات می‌فرماید: چنین انسانی در نفس خود نور و کمال وقوت و عزت و لذت و سروری درک می‌کند که نمی‌توان اندازه‌اش را معین کرد.

در فصل سوم راجع به راه دستیابی به حیات طیبه و راهکارهای حفظ و تداوم آن از دیدگاه المیزان سخن گفته شده است مرحوم علامه به پیروی از آیات قرآن برای رشد تعالی معنوی انسان دو چیز را لازم می‌داند که عبارت است از ایمان و عمل صالح.

در فصل چهارم راجع به آثار حیات طیبه در حیات دنیوی مانند سعادت و خوشبختی، آرامش روحی، امنیت جامعه، تعاون و همکاری، فراوانی نعمتها و اخروی مانند آسانی حساب و کتاب و حشر با نیکان و غیره بحث شده است و برای هر کدام شواهدی از کلام علامه طباطبایی ارائه شده است.

فصل پنجم به شناخت موانع حیات طیبه اختصاص یافته که شامل دو بخش است؛ یکی: موانع پیدایش حیات طیبه؛ مانند: کفر و نفاق، هوا پرستی، آرزوهای طولانی، معاشرت با ناپاکان و غیره. دومی: موانع استمرار حیات طیبه؛ مانند انحراف قلب از هدایت، غفلت از یاد خدا، محیط فاسد.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۲	طرح مسئله.....
۳	سؤالات اصلی.....
۴	سؤالات فرعی.....
۴	فرضیه.....
۴	سابقه و پیشینه تحقیق.....
۵	۱- الوالیة سید محمد حسین طباطبایی؛.....
۵	۲- قرآن نماد حیات معقول.....
۶	۳- فلسفه و هدف زندگی، علامه محمد تقی جعفری.....
۶	۴- ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، علامه محمد تقی جعفری.....
۶	۵- حیات حقیقی انسان در قرآن اثر آیت الله جوادی آملی.....
۶	۶- خود شناسی برای خود سازی، آیت الله محمد تقی مصباح یزدی.....
۶	۷- نگاهی قرآنی به حیات معنوی، استاد اسد الله جمشیدی.....
۷	۸- تفسیر المیزان، علامه سید محمد حسین طباطبایی.....
۷	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۷	هدف تحقیق.....
۸	روش تحقیق.....
۸	قلمرو تحقیق.....
۸	مفهوم شناسی.....
۸	معنای لغوی حیات.....
۱۰	دیدگاه قرآن در مورد حیات.....

۱۱	معنای لغوی موت.....
۱۱	تعریف موت.....
۱۳	معنای لغوی طیبه.....
۱۴	معنای لغوی خبیث.....
۱۵	حیات طیبه در اصطلاح قرآن کریم.....
۱۶	معرفی اجمالی علامه طباطبایی و المیزان.....
۱۶	مختصری از زندگی نامه علامه طباطبایی صاحب المیزان.....
۱۸	ویژگیهای تفسیری مرحوم استاد علامه طباطبایی.....
۱۹	ویژگیهای اخلاقی و تعلیمی مرحوم علامه طباطبایی.....
۲۰	جایگاه کتاب تفسیر المیزان.....
۲۱	نظر علامه حسن زاده آملی راجع به تفسیر المیزان.....

فصل دوم: حقیقت و ویژگیهای حیات طیبه در المیزان

۲۴	مقدمه.....
۲۵	حقیقت حیات طیبه.....
۲۵	دیدگاه علامه طباطبایی.....
۲۸	۱- دلیل لفظی.....
۲۹	۲- دلیل عقلی.....
۳۶	ویژگیهای حیات طیبه.....
۳۶	۱- خدا محوری.....
۴۱	محوریت خداوند در احادیث.....
۴۳	۲- دانایی.....
۴۷	۳- توانایی.....
۵۲	۴- آرامش و وقار.....

فصل سوم: راههای دستیابی به حیات طیبه و راهکارهای حفظ و تداوم آن در المیزان

۶۰	راههای دستیابی به حیات طیبه.....
۶۰	مقدمه.....
۶۱	۱- ایمان.....
۶۱	تعریف ایمان.....
۶۴	متعلقات ایمان.....
۶۶	۲- عمل صالح.....
۶۱	الف- نقش نیت در عمل.....
۶۹	نیت در روایات.....
۷۰	ب- نقش اخلاص در عمل.....
۷۴	راهکارهای حفظ و تداوم حیات طیبه.....
۷۴	الف- رابطه با خداوند متعال.....
۷۴	رابطه با خداوند چه وظایفی بر عهده انسان می‌آورد؟.....
۷۴	۱- تقوی.....
۷۴	الف- تقوی در لغت.....
۷۵	ب- تقوی در عرف اخلاق اسلامی.....
۷۵	ج- تقوی در روایات.....
۷۶	۲- بندگی.....
۷۷	معنای عبودیت و عبادت در اصطلاح.....
۸۰	۳- پاسداری از دین.....
۸۱	۴- پایداری در عمل صالح.....
۸۲	ب- رابطه با عموم مردم.....
۸۳	۱- پرهیز از نفاق.....
۸۴	۲- پرهیز از غیبت.....

- ۳- پرهیز از حسد..... ۱۶
- ج- رابطه باخویش ۸۹

فصل چهارم: آثار و برکات حیات طیبه در المیزان

- آثار و برکات حیات طیبه..... ۹۶
- مقدمه ۹۶
- الف- آثار و برکات دنیوی فردی ۹۶
- ۱- سعادت و خوشبختی ۹۶
- ۲- آرامش روحی ۹۷
- ۳- توانایی ۹۹
- ۴- محبوبیت در جامعه ۱۰۱
- ب- آثار و برکات دنیوی اجتماعی ۱۰۲
- ۱- امنیت اجتماعی ۱۰۲
- ۲- تعاون و همکاری ۱۰۳
- ۳- فراوانی نعمت در جامعه ۱۰۵
- ج- آثار و برکات اخروی ۱۰۶
- ۱- سعادت بعد از موت ۱۰۶
- ۲- آسانی حساب و کتاب ۱۰۸
- ۳- حشر با نیکان ۱۰۹
- ۴- بهره‌مندی از نعمتهای ابدی ۱۱۱

فصل پنجم: موانع حیات طیبه در المیزان

- موانع حیات طیبه..... ۱۱۵
- مقدمه ۱۱۵
- الف- موانع پیدایش حیات طیبه..... ۱۱۵
- ۱- کفر و نفاق ۱۱۵
- ۲- هوا پرستی ۱۱۷
- ۳- دل‌بستگی به دنیا ۱۱۹

۱۲۱	۴- آرزوهای طولانی
۱۲۳	۵- تکبر
۱۲۴	۶- معاشرت با ناپاکان
۱۲۶	ب- موانع استمرار و تداوم حیات طیبه
۱۲۶	۱- انحراف قلب از هدایت
۱۲۷	۲- غفلت از یاد خدا
۱۳۰	۳- گناهان
۱۳۲	۴- محیط فاسد
۱۳۵	خلاصه و جمع بندی مطالب
۱۴۱	فهرست منابع

فصل اول: کلیات و مفاهیم

طرح مسئله

خداوند متعال تمام موجودات عالم را خلق کرده‌اند از قبیل جمادات، گیاهان و تمام انواع حیوانات، جن و ملک زمین و آسمان، همه اینها را از عدم به وصف وجود در آورد؛ هر یک را به درجات متناسب خود حیات بخشید. خداوند متعال در بین این همه مخلوقات انسان را اشرف و اکرم موجودات عالم قرار داده؛ بلکه می‌توان گفت: همه موجودات برای بهره برداری و استفاده در جهت کمال مطلوب انسان آفریده شده‌اند. آیات شریفه قرآن مانند ۲۹ سوره بقره «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا» و ۱۲ و ۱۳ سوره جاثیه «اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ؛ خداوند همان کسی است که دریا را مسخر شما کرد تا کشتیها بفرمانش در آن حرکت کنند و بتوانند از فضل او بهره گیرید، و شاید شکر نعمتهایش را بجا آورید او آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است همه را از سوی خودش مسخر شما ساخته».

همچنین آیات دیگر از قبیل آیه ۳۱ تا ۳۴ سوره ابراهیم این مطلب را تأیید می‌کند.

پس در حقیقت حیات انسان از برتری خاصی برخوردار است. قرآن می‌فرماید:

وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا^۱ ما آدمیزادگان را گرامی داشتیم و آنها را در خشکی و دریا، (بر مرکبهای راهوار) حمل کردیم و از انواع روزیهای پاکیزه به آنان روزی دادیم و آنها را بر بسیاری از موجوداتی که خلق کرده‌ایم، برتری بخشیدیم».

علامه طباطبایی در شرح و تفسیر آیه مذکور می‌فرماید:

« که مراد از آیه، بیان حال جنس بشر است، صرف نظر از کرامتهای خاص و فضائل روحی و معنوی که به عده‌ای خاص اختصاص دارد. پس انسان در میان سایر موجودات عالم خصوصیتی دارد که در دیگران نیست؛ و آن داشتن نعمت عقل است. و معنای تفضیل انسان بر سایر موجودات این است که در غیر عقل از سایر خصوصیات و صفات هم انسان بر دیگران برتری داشته و هر کمالی که در سایر موجودات هست حد اعلای آن در انسان وجود دارد».^۲

^۱ - اسراء/۷۰

^۲ - طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ج ۱۳، ص ۱۵۵، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات؛ ۱۳۹۳ ق، المیزان ترجمه موسوی همدانی، محمد باقر، ج ۱۳، ص ۲۱۲۴، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین. ما در این رساله (پایان نامه از دو تا نسخه مذکور - متن عربی و ترجمه شده - استفاده می‌کنیم).

مسئله حیات انسان نه در عرض سایر موضوعات و مسائل مورد توجه بشر قرار گرفته است، بلکه اگر گفته شود: به تنهایی از تمام مسائل مورد توجه انسان بالاتر و برتر است گزارشی نیست. زیرا تمام کمالات انسانی، مادی و معنوی، دنیوی و اخروی، فردی و اجتماعی...، به شناخت و آگاهی حقیقت انسان بستگی دارد. قرآن کریم سر منشاء تمام علوم و معارف اسلام و شناخت حقیقت‌ها است، و هر تحول مثبتی که در جامعه اسلامی رخ بدهد باید از قرآن ریشه بگیرد، لازم است برای فهم حقیقت حیات انسان در کلام الهی تدبر و تفکر کرد، و در هر عصری پیامی نو و تازه از آن دریافت نمود.

حضرت امام رضا ع می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ لِيَزْمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَلِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ»^۱

حضرت می‌فرماید: خداوند متعال قرآن را برای عصر و نسل خاصی قرار نداده است، پس قرآن در هر زمانی تازه و جدید است. بنابراین روایت تدبر در قرآن اختصاص به قشر خاصی ندارد، بلکه همه باید در قرآن تدبر و اندیشه کنند و از آن درس حیات و زندگی بگیرند.

قرآن در آیات متعددی از گونه‌ای خاص از حیات با عنوان حیات طیبه یاد می‌کند؛ و برای دستیابی به آن راهکار و شرایطی را بیان داشته است. هریک از مفسران و قرآن پژوهان متناسب با توان خویش این آیات را تبیین و تفسیر نموده مطالب ارزنده‌ای را بیان داشته‌اند. از میان مفسران، مفسرگرا نقد معاصر علامه طباطبایی در تفسیر ارزشمند «المیزان فی تفسیر القرآن» با عنایتی خاص به این بحث مهم پرداخته است.

در این رساله با اعتراف به ضعف علمی و ضیق وسع و توان سعی و تلاش می‌شود در جهت شناسایی موضوع «حیات طیبه از دیدگاه المیزان» (باتوجه به وسعت بحث حیات انسان) گامی هرچند کوچک برداشته شود به امید اینکه در پرتو این تحقیق حیات حقیقی و اصیل انسان شناخته و مورد عنایت و رضایت هستی حقیقی و خالق حیات طیبه قرار بگیریم.

سؤالات اصلی

۱- حقیقت حیات طیبه چیست؟ علامه طباطبایی در المیزان آن را چگونه تبیین می‌نماید؟

۲- از نظر علامه در المیزان برای دستیابی به حیات طیبه چه باید کرد؟

۱- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۸۰، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق

۳- به اعتقاد علامه طباطبایی در میزان موانع دستیابی به حیات طیبه چیست؟

۴- از نظر علامه چه موانعی برای تداوم و استمرار حیات طیبه وجود دارد؟

این سؤالاتی است که محور تحقیق این رساله می‌باشد؛ پاسخ به این سؤالات مهمترین مسئله حیات بشری است که در سرنوشت او دخالت دارد. در کنار سؤالات فوق برخی سؤالات فرعی نیز مطرح است که در تکمیل بحث و مفید بودن آن مؤثر می‌باشد.

سؤالات فرعی

۱- آیا از نظر علامه طباطبایی در میزان انسان عادی می‌تواند مقام حیات طیبه را کسب کند؟

۲- آیا از نظر علامه در رسیدن به جایگاه حیات طیبه جنسیت دخالت دارد؟

۳- از دیدگاه علامه در میزان راهکارهای حفظ و استمرار حیات طیبه را بیان کنید؟

فرضیه

به اعتقاد مرحوم علامه طباطبایی حیات طیب عبارت است از حیات ویژه‌ای برای انسان مؤمن در این دنیا، غیر از حیاتی که کافران و منافقان در آن شریکند، حیاتی که از هر نقص و کاستی میرا است.

سابقه و پیشینه تحقیق

موضوع اصلی این رساله یعنی حیات طیب از دیرباز با عناوین گوناگون مورد تحقیق قرار گرفته و محققان بسیاری اقدام به تبیین و توضیح زوایای این موضوع نموده‌اند. محققان زیادی در این زمینه تألیف و تحقیق داشته‌اند، که تعدادشان کم نیست. ما به عنوان نمونه چند مورد را نام می‌بریم.

۱- الولایة، اثر مرحوم طباطبایی ، سید محمد حسین؛

۲- قرآن نماد حیات معقول، اثر علامه محمد تقی جعفری ؛

۳- ترجمه و تفسیر نهج البلاغة، اثر علامه محمد تقی جعفری ؛

۴- فلسفه زندگی، اثر علامه محمد تقی جعفری ؛

۵- حیات حقیقی انسان در قرآن ، اثر آیت الله جوادی آملی؛

۶- انسان کامل ، اثر شهید مرتضی مطهری؛

۷- خود شناسی برای خود سازی، اثر آیت الله محمد تقی مصباح یزدی؛

۸- نگاهی قرآنی به حیات معنوی ، اثر استاد جمشیدی؛

۹- بخشهایی از تفسیر المیزان، اثر مرحوم علامه طباطبایی ؛

در اینجا به مختصری از آنچه در بعضی از این تحقیقا آمده اشاره می کنیم:

۱- الولاية سيد محمد حسين طباطبائي ؛

مؤلف ارزشمند این رساله مطالب بسیار دقیق و جالبی از رازهای نهفته دین پرده برداشته است. مؤلف در این رساله کمال حقیقی انسان را در سایه پذیرش ولایت الهی امکان پذیر دانسته است. مرحوم علامه در فصل اول برای ظاهر دین باطنی را اثبات کرده و دلایل عقلی و نقلی را در این خصوص به کار گرفته است.

در فصل دوم برای روشن شدن کیفیت و نوع اسرار و حقایق دین به بیان ارتباط عالم ماده و عالم مثال با یکدیگر پرداخته است.

در فصل سوم راهیابی به باطن عالم و اسرار غیب و ارتباط به ماوراء طبیعت را برای همگان امکان پذیر دانسته و آن را منحصر به انبیاء الهی نساخته است.

در فصل چهارم طریق وصول و دستیابی به شهود حقایق و لقاء الله را بیان فرموده است.

در فصل پنجم با استفاده از آیات قرآنی اثبات می کند که از خصوصیات و مقامات اولیاء الهی کسی جز پروردگار شان آگاه نیست. و این فصل توضیح گونه ای است بر مطلب گذشته.

۲- قرآن نماد حیات معقول.

مرحوم علامه جعفری در این کتاب همان طور که اسم آن دلالت دارد، قرآن و دستورات آن را محور و نماد حیات معقول معرفی کرده است. و با استدلال علمی ثابت می نماید که تنها راه رسیدن به حیات معقول و معنوی همان عمل کردن به دستورات قرآنی است، و انسان به این ترتیب از ظلمت و هلاکت نجات می یابد. ایشان در این تحقیق با بیان نمونه هایی از آیات قرآنی به مقصد خلقت انسانی، و زندگی بسیار مهم و اعلی او را متذکر می شود.

۳- فلسفه و هدف زندگی، علامه محمد تقی جعفری

در این تحقیق نیز به موضوعاتی همچون زندگی چیست؟ انواع انگیزه های پرسش از هدف حیات، زمینه منفی حیات، زمینه مثبت حیات، ریشه درونی حیات واقعی، حیات در افق قرآن مورد بحث و تحقیق قرار گرفته است.

۴- ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، علامه محمد تقی جعفری

در این کتاب به تحقیقات مبسوطی در موضوع حیات طیبه و مسائل مرتبط به آن پرداخته است در قسمتی از این کتاب به موضوعاتی همچون مختصات حیات معقول، نبرد در راه حیات معقول، و عوامل اساسی آسیب حیات انسانها پرداخته است.

و با استدلال به آیات قرآن و فرمایشات گوهر بار امیر المؤمنین [در نهج البلاغه و نظرات دانشمندان اسلامی و غیر اسلامی آن را مورد بررسی قرار داده است.

۵- حیات حقیقی انسان در قرآن اثر آیت الله جوادی آملی

در این رساله که در قالب تفسیر موضوعی قرآن کریم و تحت عنوان حیات حقیقی انسان در قرآن نگارش شده است. موضوع حیات حقیقی به طور مبسوط با استناد به آیات قرآن، روایات معصومین و نظرات دانشمندان مورد تحقیق قرار گرفته است.

در این تحقیق به موضوعاتی همچون ترسیم نهایی انسان بر اساس حکمت نظری و عملی قرآن که شامل مباحثی همچون تعریف الهی و منطقی انسان و همچنین مرزهای حقیقت و اعتبار در حیات انسان، آموزه های اخلاقی قرآن برای تضمین حیات حقیقی انسان و... مورد بحث و تحقیق قرار گرفته است.

۶- خود شناسی برای خود سازی، آیت الله محمد تقی مصباح یزدی

آیت الله مصباح در این کتاب راجع به کمال انسانی و عوامل و شرایط آن و جهت یابی امیال فطری، لذت و کمال، ارتباط آگاهانه کامل با آفریدگار، قرب خدا و راه قرب و همچنین راجع به حقیقت عبادت و رابطه میان علم و ایمان و عمل بحث کاملی فرموده است.

۷- نگاهی قرآنی به حیات معنوی، استاد اسد الله جمشیدی

مؤلف در این کتاب تحقیقی با استناد به آیات قرآن کریم به بخشهای گوناگون موضوع حیات معنوی

پرداخته است که شامل بحثهایی از قبیل : انسان از دیدگاه اسلام، انسان موجود دو بعدی، و ویژگیهای بعد معنوی انسان، ضرورت توجه به حیات مادی، حیات معنوی و خصوصیات و راهای دستیابی به آن، حیات معنوی موهبتی همگانی است، جامعه معنوی و ویژگیهای انسان، آسیب شناسی حیات معنوی و... مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۸- تفسیر المیزان، علامه سید محمد حسین طباطبایی

مرحوم علامه طباطبایی ذیل آیات مناسب به این بحث پراخته و ضمن تبیین آیات نکات مفیدی در باره این موضوع بیان داشته که شایسته تأمل و تحقیق است. در تفاسیر مختلف همچون تفسیر نمونه، مجمع البیان و... نیز ذیل آیات مربوط به موضوع حیات طیبه پرداخته شده است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

انسانهای سرخورده از مادیگری معاصر در عصر حاضر به معنویت روی آورده‌اند و چاره کار را در آن می‌بینند. برای پاسخگویی به این نیاز روز افزون بشر از سوی مکاتب و متفکران معاصران تمهیداتی اندیشیده می‌شود و تلاش آنها بر این است به گونه‌ای به این نیاز پاسخ دهند.

شایسته‌ترین پاسخ به این نیاز از سوی کسی ممکن است که طراحی وجود انسان در همه زمینه‌ها به عهده اوست یعنی خداوند متعال که راهنمایی خود را در کتاب مجید به انسان ابلاغ فرموده و او را به حیات طیبه فراخواند.

از آنجا که مرحوم علامه طباطبایی با ذوق سلیم و لطف خداوند متعال به طور شایسته‌ای به فهم کلام الهی نایل شد ضروری بود تا نظر ایشان در این باره دانسته و به صورت منسجم بیان شود. لذا عنوان حیات طیبه از دیدگاه المیزان به عنوان موضوع پایان نامه مورد بررسی و تحقیق قرار گرفت.

هدف تحقیق

۱- بررسی حقیقت «حیات طیبه» و ویژگیها و همچنین آثار و برکات آن جهت گسترش فرهنگ حیات طیبه و حیات معنوی در جامعه اسلامی .

۲- آگاهی خودم از حقیقت «حیات طیبه» و تلاش برای ارائه‌ی روش و راههای روشن و واضح جهت رسیدن به جایگاه رفیع «حیات طیبه».

روش تحقیق

روش تحقیق در این رساله کتابخانه‌ای است که با مطالعه و فیش برداری از تفسیر شریف المیزان و تحلیل و تبیین اطلاعات جمع آوری شده از این تفسیر شریف انجام می‌شود.

قلمرو تحقیق

قلمرو این پایان نامه بررسی حیات طیبه از دیدگاه مرحوم علامه طباطبایی در کتاب شریف تفسیر المیزان می‌باشد

مفهوم شناسی

معنای لغوی حیات

لفظ «حیات» کلمه‌ای است که هرکس آن را می‌فهمد؛ و در عین حال هر متفکری آن را اسرار آمیز می‌یابد، حیات در لغت از ریشه و ماده «حی» به معنای زندگی و زنده بودن است. در کتب لغت^۱ این گونه آمده است: «الحیة نقیض الموت، و الحی ضد الموت، و الحی من النبات ما کان طریاً یهتز» حیات وحی ضد موت است و گیاه زنده گیاهی است که تازه و در حال رشد و نمو باشد. این واژه کاربردهای مجازی نیز دارد از جمله «یسمی المطر حیاً لانّ به حیاة الارض» باران را حی گفته‌اند زیرا بوسیله آن زمین زنده می‌شود یعنی هر آنچه مایه حیات است نیز «حی» خوانده می‌شود.

^۱ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ق، ماده «حی»؛ رک: ابن فارس، مقاییس اللغة، بیروت، دار التراث العربی، ۱۴۲۲ق، ماده «حی»؛ فیروز آبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ق، ماده «حی»؛ محب الدین، تاج العروس، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۴ق، ماده «حی»؛ علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران، چاپ سیروس، ۱۳۳۹ش، ماده «حی»؛ جوهری، اسماعیل، صحاح اللغة، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۴۰۷ق، ماده «حی».

راغب اصفهانی در کتاب مفردات^۱ کاربردهای متعددی برای کلمه حیات ذکر می‌کند:

۱- نیرویی که منشاء رشد و نمو است؛ ۲- نیرویی که منشأ فعالیت و فکر است؛ ۳- نیرویی که منشاء احساس است؛ ۴- رفع غم و اندوه؛ ۵- زندگی جاویدان اخروی؛ ۶- به معنای زنده که خدا به آن وصف می‌شود.

دانشمندان راجع به حیات انسان آراء مختلفی بیان کرده‌اند؛ اما آنها به تعریف‌های خود قانع نشده و اعتراف دارند که از تعریف حیات عاجز هستند و اتفاق نظر دراند که «حیات» را نمی‌توان تعریف جامع کرد بلکه باید آن را به آثارش شناخت.

اینجا سؤال مهمی پیش می‌آید و آن این که آثار حیات چیست؟ و چگونه می‌توان آنها را شناخت؟

در ابتداء امر ممکن است تقسیم بندی و شناسایی این آثار کار ساده‌ای به نظر برسد اما شناخت همه جانبه آن امری بعید به نظر می‌رسد آنها که خواسته اند از طریق آثار حیات، خود حیات را بشناسند گرچه دچار اختلاف شدید شده‌اند لکن از راه معلول علت را شناسایی کردن روش عقلی و فلسفی است و این همان کاری است که فیلسوفان و حکماء در تعریف حیات به کار برده‌اند، و آثار را راهنمایی برای شناسایی به حیات دانستند.

در مراتب ابتدایی حیات می‌توان به آثاری مثل: احساس، حرکت و سکون مکانی، رشد و نمو، تغذیه و تولید مثل و... اشاره نمود و در مراتب عالی‌تر آثاری از قبیل: علم و قدرت و اراده و فعالیت را نام برد. موجودات زنده خود به خود به حسب دارا بودن درجات متفاوت حیات در صدور این آثار و افعال یکسان نیستند؛ در مرتبه عالی حیات انسان است که جمیع مراتب این آثار را دارا است و در مرتبه پایین نبات است که برخی آثار حیات از قبیل: تغذیه، رشد و نمو و تولید مثل را دارا است.

و در مرتبه وسط سایر حیوانات و جانوران قرار دارند که نسبت به انسان از مراتب نازل علم و شعور

برخور دارند، و بر خلاف نباتات از حس و حرکت بهره‌مند هستند.^۲

^۱ - راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، معجم مفردات الفاظ القرآن، ترجمه و تحقیق: غلام رضا خسروی، انتشارات مرتضویه، ۱۳۶۳ش، ماده «حی»

^۲ - هروویر، حیات و هدفداری، ص ۱۵-۳۶، مترجم دکتر عباس شیبانی، انتشارات شرکت سهامی، ۱۳۵۰ش؛ A- E پارین، کتاب بررسی نظریات حیات و تکامل، ص ۱، مترجم هاشم بی‌طرف، ناشر: شرکت سهامی کتابهای جیبی، ۱۳۴۹ش

دیدگاه قرآن در مورد حیات

با مراجعه به آیات متعددی که در زمینه حیات نازل شده است می‌توان تصویری از حیات ارائه کرد در قرآن مجید حیات به دو قسم تقسیم شده است:

۱- حیات محدود و ناپایدار، ۲- حیات جاویدان و نامحدود، از مصادیق حیات محدود حیات دنیا و مظاهر آن نظیر: حیات گیاهان و حیوانات و حیات جسمانی انسان است و از مصادیق حیات جاویدان و نامحدود حیات خداوند متعال، حیات روح انسان، حیات اخروی، و سایر مجردات از قبیل: ملائکه، جنات است. حیات در همه این مصادیق بیک درجه و مرتبه نیست.^۱

حیات عبارت است از زندگی دنیوی از روز ولادت تا مرگ که دورانی است توأم با شعور و فعل ارادی که نظیرش و یا نزدیک به آن در حیوانات نیز یافت می‌شود. این تعریف از نظر سطح عموم مردم می‌باشد. اما برای حیات در انسان مرتبه‌ای دیگری غیر از معنای عمومی آن وجود دارد که دقیق‌تر و مهم‌تر است و آن حیات معنوی است که از همسویی برنامه‌های انسان با فطرت الهی وی رشد و تعالی می‌یابد و به همین جهت است که قرآن دین را حیات بشر خوانده است.

از مجموع آنچه گفته شده به دست می‌آید که حیات در برابر و مقابل مرگ است و این آثار را به دنبال دارد:

- ۱- میل به تغذیه و تولید مثل دارد.
- ۲- رشد و نمو^۲ دارد.
- ۳- تحرک دارد یعنی طبق میل خود حرکت می‌کند.
- ۴- نیروی حسی او فعال است مثلاً حس بویایی او بوی بد و خوب را درک می‌کند.
- ۵- قدرت هم یکی از عالی‌ترین آثار حیات است یعنی می‌تواند در اعضاء و جوارح خود تصرف کند و آنها را تحت تسلط و حاکمیت خود درآورد
- ۶- دارا بودن علم، آگاهی و تعقل.

^۱ - رجوع شود به: بقره/ ۲۵۵، توبه/ ۱۱۶ و ۵۵، یونس/ ۲۴، فرقان/ ۴۹